

BOŻENA GANDOR*

PATRYCJA SZCZEPAŃSKA**

MICHAŁ KOZUBOWSKI***

Integracja społeczna w Unii Europejskiej przez komunikację językową jej obywateli

Abstrakt

Celem niniejszego artykułu jest weryfikacja hipotezy badawczej o konieczności wprowadzenia wspólnego języka Unii Europejskiej, w celu pogłębienia integracji społecznej obywateli poszczególnych państw członkowskich, co zostało wyznaczone jako jeden z głównych celów istnienia UE już przez sygnatariuszy Traktatu z Maastricht. Punktem wyjścia do sformułowania owej hipotezy były badania Eurobarometr, w których 43% respondentów przyznało, że nie czuje się emocjonalnie związanymi z UE, mimo iż są jej obywatelami. Taki wynik ankiety wymagał według autorów niniejszego opracowania szerszego spojrzenia na możliwe przyczyny braku społecznej integracji w UE. W celu nadania pracy przejrzystej struktury artykuł został podzielony na trzy rozdziały, z czego w pierwszym autorzy przybliżają genezę i zadania Unii Europejskiej, w drugim definiują pojęcie i cele komunikacji, a następnie, w trzecim, wskazują zależność między poziomem integracji a zdolnością komunikacji w tym samym języku na przykładzie języka angielskiego oraz esperanto. Na podstawie dostępnych wyników badań w podsumowaniu artykułu autorzy konkludują, że choć sprawna komunikacja między narodami jest zdecydowanie elementem niezbędnym do wzmacniania społecznej integracji między nimi, sprawą otwartą pozostaje, czy musi ona odbywać się przy pomocy jednego, wybranego języka czy wybranym językiem powinien być język UE, którym posługuje się najwięcej obywateli, tj. język angielski, czy też język stworzony od nowa, taki jak esperanto.

* Uniwersytet Warszawski, bozena.gandor@uw.edu.pl.

** Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, patrycja.szczepanska132@gmail.com.

*** Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, m_kozubowski@hotmail.com.

Słowa kluczowe: integracja europejska, integracja społeczna, komunikacja językowa, esperanto, Unia Europejska.

Kody JEL: F02, Z13.

Social Integration in the European Union Through Verbal Communication of its Citizens

Abstract

The main purpose of this article is to verify the thesis that an introduction of a common language of the European Union is required to deepen social integration of EU citizens, which was one of the goals of the Union set in the Maastricht Treaty. The authors put forward this thesis based on the recent Eurobarometer survey conducted in Member States by European Commission in which over 43% of the respondents stated that they feel either not very attached or not attached at all to the EU, despite being its citizens. In authors' belief such result of the survey required a deeper understanding of root causes. To give the article transparent and easy to comprehend format it has been divided into three paragraphs in which authors describe goals and history of the European Union, introduce the notion of "communication" and its' aim and debate whether higher level of integration can be achieved by introduction of common EU language. The authors conclude that although efficient communication between EU citizens is indeed necessary to tighten relationships between nations and increase the level of integration, the jury is still out whether one, common language is a necessary tool for achieving this goal and if so, should the most commonly known language, that is English, or a lingua franca such as Esperanto be used for this purpose.

Key words: european integration, social integration, verbal communication, esperanto, European Union.

JEL Classification: F02, Z13.

Wprowadzenie

Na mocy traktatu podpisanego w Maastricht w dniu 7 lutego 1992 r. przez przedstawicieli rządów ówczesnych 12 państw członkowskich Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali oraz Euroatomu, w dniu 1 listopada 1993 r. została powołana do życia Unia Europejska (UE), której twórcy postawili sobie za cel m.in. „tworzenie coraz ściślejszego związku między narodami

Europy” (TEU, preambuła). Dwadzieścia lat później, w lipcu 2013 r. do UE wstąpiła Chorwacja, powiększając tym samym liczbę zrzeszonych państw do 28. Dołączenie tej byłej jugosłowiańskiej republiki oznacza, że państwa członkowskie Unii odpowiadają obecnie za blisko 28% wartości światowego PKB, a wliczając liczącą ponad 4 mln obywateli populację Chorwacji, łączna liczba obywateli Unii przekracza już pół miliarda osób, co odpowiada blisko 7% ludności globu (Tradingeconomics 2018).

Unia Europejska osiągnęła wiele sukcesów na polu integracji gospodarczej przez ostatnie 25 lat. Należy zaliczyć do nich m.in. usunięcie barier dla handlu i stworzenie wspólnego rynku umożliwiającego swobodny przepływ siły roboczej, towarów, usług i kapitału; czy wprowadzenie w 2002 r. do powszechnego użytku wspólnej waluty euro (Statista 2017) obowiązującej obecnie w 19 krajach Unii Europejskiej, a także w Monako, San Marino, Watykanie, Andorze, Kosowie i Czarnogórze. Ponadto wymienić można również zasługi w szerzeniu stabilizacji i pokoju w Europie, których wyrazem jest przyznanie UE Pokojowej Nagrody Nobla w 2012 r. Mimo to kwestią otwartą pozostaje, czy jej założyciele UE zbliżyli się do postawionego sobie celu wzmacniania integracji społecznej, u podstaw której leży porozumiewanie się tym samym językiem (Krumm, Pulzar 2008, 2).

Polityka społeczna Unii po dynamicznym rozwoju w latach 90. XX w., straciła na ważności w pierwszej dekadzie XXI w., ze względu na kryzys w strefie euro w latach 2008–2010, który sprawił, że wzmocnione zostały działania nastawione na uzdrawianie finansów publicznych (Szarfenberg 2014, 2). Taki stan rzeczy ma swoje odzwierciedlenie w wynikach najnowszych badań przeprowadzonych przez Eurobarometr, które wskazują nadal na zdecydowanie mocniejsze związki europejskiej ludności z lokalnym środowiskiem niż Unią Europejską. Aż 92% respondentów Eurobarometru deklaruje przywiązanie do swojej ojczyzny, ale jednocześnie aż 43% badanych, nie czuje się jednocześnie obywatelami UE (Standard Eurobarometer 88 2017). W niniejszej pracy autorzy podejmą próbę odpowiedzi na pytanie, czy przyczyn takiego zjawiska należy szukać w trudnościach komunikacyjnych wynikających z faktu, że niemalże co drugi obywatel Unii (46%) posługuje się wyłącznie swoim językiem ojczystym w stopniu komunikatywnym (Special Eurobarometer 386 2012). Głównym celem artykułu jest weryfikacja hipotezy badawczej o wspólnym języku europejskim, który mógłby być niezbędnym elementem pełniejszego procesu integracji narodów UE, na przykładzie języka angielskiego i Esperanto.

1. Integracja społeczna oraz europejska w Unii Europejskiej

Integracja społeczna jest szerokim pojęciem, które wyraża „stan zorganizowania, zespolenia i zharmonizowania różnorodnych elementów tworzących zbiorowość społeczną, odnoszący się do sfery norm i wartości, działań oraz łączności między jednostkami i grupami społecznymi” (Encyklopedia PWN 2018). W niniejszej pracy autorzy pokrótce omówią integrację europejską jako przykład integracji społecznej, ale skoncentrują się głównie na integracji społecznej związanej z komunikacją językową w Unii Europejskiej.

1.1. Geneza Unii Europejskiej oraz najistotniejsze etapy integracji europejskiej

Unia Europejska powstała za sprawą kilku wyjątkowych osób, które zainspirowały to nowatorskie przedsięwzięcie. Ich starania oraz motywacja doprowadziły w kwietniu 1951 r. do powstania Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, co stanowiło załączek Unii Europejskiej.

Obecnie Unia Europejska jest regionalną organizacją międzynarodową, której członkami jest 28 państw i która stawia sobie następujące cele (Unia Europejska 2018a):

- zapewnienie bezpieczeństwa, wolności oraz sprawiedliwości;
- eliminowanie dyskryminacji i wykluczenia społecznego;
- dążenie do spójności społecznej, gospodarczej oraz terytorialnej państw członkowskich;
- zabezpieczenie różnorodności językowej oraz kulturowej;
- ustanowienie wspólnej waluty europejskiej.

Integracja w ramach państw członkowskich odbywa się na wielu płaszczyznach, z czego jednym z przejawów jest m.in. jednolity rynek. Zapewnia on swobodny przepływ osób, usług, towarów oraz kapitału. Zlikwidowanie kontroli granicznych między państwami członkowskimi znacząco uprościło obywatelom UE nie tylko podróżowanie, ale również poszukiwanie pracy jak i nowego miejsca zamieszkania.

Czynności te są łatwe do realizacji, ponieważ każde państwo członkowskie UE jest zobowiązane do traktowania obywateli innych państw członkowskich tak, jak swoich własnych obywateli. Dotyczy to m.in. kwestii związanych z podatkami, zatrudnieniem czy zabezpieczeniem społecznym (Unia Europejska 2018b).

Inną płaszczyzną integracji jest wprowadzenie wspólnej waluty euro czy mniej znanej tzw. waluty studenckiej. Ta ostatnia dotyczy tzw. Europejskiego Systemu Transferu i Akumulacji Punktów (European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS), którego celem jest ułatwienie studentom planowania, realizacji i oceny programu studiów przez uznawanie osiągnięć i kwalifikacji (w uczelni macierzystej) w okresie studiów odbytych na uczelni zagranicznej. Wymiana międzynarodowa jest okazją do poznania innych języków, krajów, poglądów, tradycji, kultur oraz wzmocnienia poczucia tożsamości europejskiej (Perspektywy 2018).

Powyższe przykłady pokazują jak szeroko rozumiana może być integracja europejska. Warto więc zastanowić się, czy wspólny język dla wszystkich państw członkowskich UE jest niezbędny do dalszej integracji społecznej. Unia Europejska, która mimo stosunkowo małej powierzchni, a dużego zróżnicowania pod względem kultury, tradycji oraz poglądów, posiada aż 24 języki urzędowe¹. Dla porównania, Indie są dowodem na to, że możliwe jest funkcjonowanie państwa, które posiada ponad 20 języków oficjalnych (Indian languages 2018).

Warto jednak podkreślić, że wszyscy obywatele UE mają zagwarantowany wgląd do unijnych aktów prawnych i kluczowych dokumentów politycznych dostępnych w języku urzędowym, który obowiązuje w ich państwie. Posiadają oni również możliwość korespondencji w tym języku z Komisją Europejską. Podczas przemówień w Parlamencie Europejskim, posłowie mają możliwość posługiwania się każdym językiem urzędowym UE (Unia Europejska 2018b).

2. Integracja europejska przez komunikację językową

W tym rozdziale autorzy przedstawiają pojęcie komunikacji językowej, wyjaśniają dlaczego jest ona konieczna dla skutecznego porozumienia i współpracy na poziomie

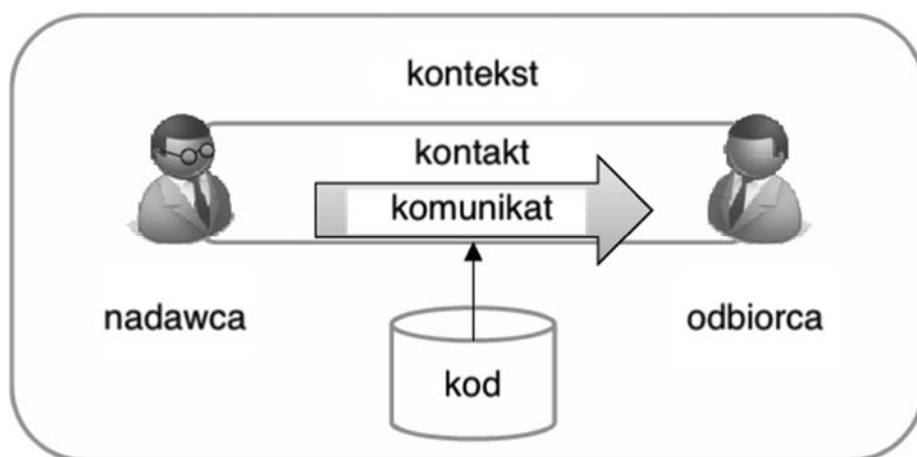
¹ Języki urzędowe UE to: angielski, niemiecki, francuski, włoski, hiszpański, polski, niderlandzki, szwedzki, grecki, rumuński, czeski, portugalski, bułgarski, węgierski, duński, słowacki, fiński, litewski, łotewski, estoński, słoweński, irlandzki, maltański i chorwacki.

międzynarodowym oraz zastanowią się jak odmienność kulturowa może wpływać na jakość komunikacji.

2.1. Definicja komunikacji językowej

Komunikacja językowa może być definiowana jako „porozumiewanie się przy pomocy znaków językowych; aby takie porozumienie mogło nastąpić, konieczne jest zaistnienie aktu komunikacji, którego składnikami są: nadawca (ten, który mówi, wytwarza tekst), odbiorca (ten, który odbiera tekst, słuchacz, czytelnik), komunikat (tekst), kontekst (rzeczywistość, do której tekst się odnosi), kod (język, system znaków), kontakt między nadawcą i odbiorcą”. Twórcą tego aktu komunikacji jest strukturalista R. Jakobson, który twierdzi, że: „nadawca kieruje komunikat do odbiorcy. Aby komunikat był efektywny, musi on być zastosowany do kontekstu (czyli musi coś oznaczać), kontekstu uchwytnego dla odbiorcy i albo zwerbalizowanego, albo takiego, który da się zwerbalizować; dalej konieczny jest kod w pełni lub przynajmniej w części wspólny dla nadawcy i odbiorcy (...); na koniec musi istnieć kontakt – fizyczny kanał i psychiczny związek między nadawcą i odbiorcą, umożliwiający im obu nawiązanie i kontynuowanie komunikacji” (Jakobson 1960, 435; Edupedia 2018) (Rycina 1).

Rycina 1: Schemat komunikacji według R. Jakobsona

Źródło: opracowanie własne na podstawie ReaserchGate, 2018a.

Zatem jednym z kluczowych elementów definicji komunikacji w świetle niniejszych rozważań jest to, że „konieczny jest kod w pełni lub przynajmniej w części wspólny dla nadawcy i odbiorcy”. Bez wspólnego języka komunikacja nie byłaby możliwa (Hymes 1974, 53–62).

2.2. Potrzeba komunikacji językowej – porozumienie i współpraca

Spółeczeństwa wielu państw wydają się dążyć do skutecznej komunikacji, a ich władze publiczne wprowadzają odpowiednie akty prawne mające na celu ochronę języka, jego formalizację, czy regulację prawną (Selten 1997). Unia Europejska opiera się na zasadzie „zjednoczeni w różnorodności – kultur, zwyczajów, światopoglądów, a także języka”. Zgodnie z art. 22 Karty Praw Podstawowych UE z 2000 r. Unia ma szanować różnorodność językową, natomiast art. 21 opowiada się przeciwko dyskryminacji m.in. ze względu na język. Poszanowanie różnorodności, w tym tej językowej, oraz szeroko pojęta otwartość na inne kultury, tolerancja i akceptacja osób o odmiennych poglądach i wartościach są podstawowymi wartościami Unii, które wyróżniają ją jako twór różnorodny, co traktuje się jako źródło jej bogactwa.

W tej mozaice kultur i języków zrodziła się potrzeba komunikacji nie tylko na poziomie państwa, ale i całej Unii Europejskiej. W chwili przystąpienia do Unii nowe państwo członkowskie zgłasza swój język, który powinien uzyskać status języka urzędowego. Zdaniem Unii, używanie języków jej obywateli to jeden z czynników sprzyjających jej przejrzystości, demokracji i skuteczności. Tu rodzi się jednak problem komunikacji na poziomie ponadkrajowym. W tego typu komunikacji, zwanej komunikacją interkulturową, można zaobserwować dwie główne postawy jej uczestników: M. Santipolo twierdzi, że z jednej strony mamy do czynienia z „przystosowywaniem zbieżnym” („accomodamento convergente”), a z drugiej z „przystosowywaniem rozbieżnym” („accomodamento divergente”) dwóch uczestników komunikacji interkulturowej (Santipolo 2002, 151–155). Pierwsza postawa ma na celu ułatwienie komunikacji przez zmniejszanie lub prawie całkowitą eliminację bariery językowej. Można to osiągnąć przez odpowiednie dobranie języka, zrozumiałego przynajmniej w części dla obu mówców, zwolnione tempo wypowiedzi, wyraźną wymowę czy używanie słów i zapożyczeń o charakterze międzynarodowym, wolnym od konotacji kulturowych i miejscowych. Można stosować strategię synonimów, powtarzania niejasnych elementów komunikatu

oraz sprawdzać poziom jego zrozumienia u naszego słuchacza za pośrednictwem pytań pomocniczych. Druga możliwa postawa, czyli „przystosowanie rozbieżne”, cechuje się niechęcią do dojścia do porozumienia. Powodem takiej postawy mogą być uwikłania kulturowe i szeroko pojęta nietolerancja w stosunku do rozmówcy. „Przystosowanie rozbieżne” ma miejsce wtedy, gdy stosuje się celowo terminologię specjalistyczną lub leksykę niezrozumiałą dla naszego słuchacza, przyspieszając sposób wypowiedzi oraz używając niejasnych, wieloznacznych komunikatów, które zaburzają ciągłość przepływu myśli i komunikatów.

Można w łatwy sposób wywnioskować, że tylko dzięki współpracy rozmówców możliwe jest ostateczne dojście do porozumienia. Unia ma potrzebę promowania komunikacji interkulturowej na poziomie obywateli jak i instytucji z uwagi na coraz częściej występujący kontekst wielokulturowości w Europie i na świecie, poddającej się globalizacji (Wojan 2015). Osiągnięcie porozumienia na poziomie narodowym i ponadnarodowym wydaje się być możliwe przy założeniu, że uczestnicy sytuacji komunikacyjnej będą sprawnie posługiwać się wspólnym kodem – językiem. Rozważania nad tym jaki to powinien być język przedstawione zostaną w dalszej części opracowania.

2.3. Język a kultura – porozumienie w obliczu odmienności kulturowej

Język jest ściśle związany z kulturą, w której się wytworzył i w której jest używany. W lingwistyce często mówi się o niemożności funkcjonowania języka bez kultury i o kształtowaniu się samej kultury dzięki językowi (Wierzbicka 1999). O ile sytuacja ta jest naturalna i stosunkowo bezkonfliktowa na poziomie komunikacji narodowej, w przypadku komunikacji interkulturowej zjawisko to staje się dużo bardziej złożone (Balboni 2015). Można wyobrazić sobie z pozoru banalną rozmowę, w której dwóch przedsiębiorców, Włoch i Anglik, postanawia zjeść wspólne śniadanie kolejnego dnia celem omówienia nowego przedsięwzięcia. Umawiając się na „śniadanie” każdy z nich narzuca na to słowo swój własny, podświadomy bagaż kulturowy, który może doprowadzić do nieporozumień. Dla Włocha śniadaniem będzie mała filiżanka espresso wypita na stojąco przy ladzie baru i zagryziona niewielkim rogalikiem z czekoladą. Anglik mógłby się poczuć urażony takim przyjęciem, biorąc pod uwagę typowe dla niego „Full English Breakfast”, niedopuszczalne dla Włocha o tak wczesnej porze. Jest to tylko jeden błahy przykład do zilustrowania dużo bardziej

złożonego problemu jakim jest tzw. „językowy obraz świata” (Bartmiński 2014). Według J. Bartmińskiego „językowy obraz świata jest zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretacją rzeczywistości dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy „utrwalone” w gramatyce, słownictwie, w kliszowych tekstach np. przysłowia, ale także sądy „presuponowane”, tj. implikowane przez formy językowe utrwalonej na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów i rytuałów” (Bartmiński 2014). Problem ten zostanie rozwinięty w dalszej części opracowania.

3. Interkulturowa komunikacja językowa na przykładzie języka angielskiego i esperanto

W tym rozdziale autorzy przedstawiają pojęcie *lingua franca* oraz omówią oni użycie dwóch przykładowych języków w takiej roli, tj. języka angielskiego i esperanto, celem rozważenia wad i zalet obu języków jak i porównania ich wpływu na jakość komunikacji językowej i możliwej integracji społecznej.

3.1. Definicja *lingua franca*

W kontekstach ponadnarodowych, gdzie istnieje potrzeba komunikacji między dwoma rozmówcami posługującymi się innymi językami ojczystymi, wybierany jest język pomocniczy, nie będący językiem żadnego lub jednego z uczestników rozmowy, zrozumiały przynajmniej w pewnym stopniu dla obu rozmówców. Taki „wspólny język” (Słownik Języka Polskiego 2018) określane jest mianem *lingua franca* (Cardona 2009). Tę rolę mogą pełnić zarówno języki już istniejące, jak i te tworzone *ad hoc* na potrzeby danej sytuacji komunikacyjnej. Bardzo ważnym aspektem związanym z tym zjawiskiem jest pojęcie „akulturacji” (Wysocka 2007). „Akulturację” można zdefiniować jako mechanizm przejmowania kultury „obcej”, przez przyswajanie przez jedną grupę elementów kultury innej grupy za pośrednictwem kontaktu społecznego. Takimi elementami mogą być: wartości, normy zachowania, sposoby myślenia, a jest z tym związany również język, np. przez zmiany w „językowym obrazie świata” omówionym w poprzednim rozdziale, zapożyczenia i kalki.

Samo pojęcie *lingua franca* stosowane było w starożytności i średniowieczu w odniesieniu do łaciny, będącej kiedyś językiem powszechnie używanym przez wszystkich obywateli np. starożytnego Rzymu, a z czasem stosowanym tylko w kręgach wyższych klas (Chiti-Batelli 2008). W późniejszym okresie język zaczął wymierać, jednak nadal znajdował zastosowanie w kontekstach interkulturowych i był odbierany jako wyznacznik pełnej integracji społecznej. W Europie wraz z upływem lat rolę *lingua franca* przejął język francuski, zarezerwowany ponownie tylko dla użytkowników wyższych sfer. Prestiż języka był nieodzownie związany z korzystną sytuacją polityczną i gospodarczą Francji w tamtym czasie, oraz był skazany na porażkę po okresie świetności tego państwa. W ostatnich dekadach to język angielski stał się *lingua franca* Europy, a być może i świata.

3.2. Integracja europejska przez język angielski

Jak już wspomniano, w obecnych czasach język angielski coraz częściej znajduje zastosowanie jako *lingua franca* o charakterze globalnym (MacKenzie 2014). Po raz pierwszy jest on językiem używanym przez wszystkich, bez względu na pochodzenie czy status społeczny, inaczej niż w przypadku języka francuskiego czy łaciny w przeszłości. Takie zastosowanie języka angielskiego ma zarówno zwolenników jak i przeciwników wśród specjalistów z dziedziny lingwistyki i socjologii, ponieważ wykazuje ono nie tylko zalety, ale i wady.

Zaczynając od zalet, język angielski jako system komunikacji jest rozpowszechniony na całym świecie, a jego rodzimi mówcy znajdują się w wielu państwach, niemal na wszystkich kontynentach, np. USA, Wielka Brytania, Australia, Indie oraz liczne państwa Afryki. Wzorów do nauki języka, jest wiele, a materiałów nie brakuje. Co więcej, język angielski jest nauczany w większości szkół jako pierwszy język obcy, a jego użycie nie ogranicza się jedynie do sfery edukacji, ale również przejawia się w kulturze popularnej: filmy, książki, muzyka, itd.

Użycie języka angielskiego jako *lingua franca* ma jednak również wady. Pierwszym najczęściej przytaczanym zarzutem jest faworyzowanie mówców rodzimych względem użytkowników, których pierwszym językiem nie jest angielski, czyli tych, którzy się go uczą jako *ESL* ("English as a Second Language") czy *EFL* ("English as a Foreign Language") (MacKenzie 2014). W oczywisty sposób uczący się języka nie znajdują się nigdy na uprzywilejowanej pozycji względem mówców rodzimych, a ich poziom języka prawie w żadnym przypadku nie osiągnie płynności

i poprawności równej osobom posługującym się tym językiem od urodzenia. Taka nieuprzywilejowana pozycja ma przełożenie np. na pertraktacje biznesowe, czy polityczne. W komunikacji, gdzie jeden z partnerów mówi w języku angielskim jako mówca rodzimy można się spodziewać, że będzie on mógł z łatwością argumentować swoje poglądy i przekonywać do nich pozostałych uczestników dyskusji, podczas gdy nie-native speakerzy mogą mieć z tym większe trudności, a co za tym idzie przegrać w negocjacjach lub wywalczyć dla siebie mniej korzystne warunki umowy.

Drugim zarzutem wobec języka angielskiego stosowanego w kontekstach ponadnarodowych jest jego wieloetapowa akulturacja przez powszechne zastosowanie i użycie przez osoby uczące się. Taki twór określany jest często mianem *ELF* ("English as a Lingua Franca"). I. MacKenzie twierdzi nawet, że *ELF* jest swego rodzaju nowym językiem względem angielskiego i rządzi się swoimi prawami, jak np. dodawanie nieistniejących wcześniej elementów kulturowych osoby mówiącej do słów angielskich, które wcześniej były pozbawione określonych konotacji (MacKenzie 2014). Język angielski jako taki jest pozbawiany swojej własnej oryginalnej kultury, a *ELF* staje się nowym tworem, systemem znaków językowych i elementów nienacechowanych kulturowo, zdolnych do przyjęcia kultury i znaczeń kulturowych osoby, która go używa. Wspomniany wcześniej przykład śniadania Włocha i Anglika nie miałby zastosowania, gdyby używanym przez nich językiem był *ELF*, a nie angielski. W takiej sytuacji mówiąc „breakfast” nikt nie narzucał by od razu definicji kulturowej czy zwyczajowej tego słowa. Zarzut stawiany tutaj językowi angielskiemu jako *lingua franca* to jednocześnie obawa, że kultura brytyjska, amerykańska, australijska, itd. zatracą się z czasem całkowicie na rzecz rozpowszechnienia się *ELF*.

3.3. Integracja europejska przez esperanto

Zupełnie innym rozwiązaniem problemu skutecznej komunikacji interkulturowej prowadzącej do integracji europejskiej jest język esperanto. Esperanto to język sztuczny stworzony przez L. Zamenhofa w 1887 r. (Zamenhof 1887). Lingwista uważał, że niezbędne jest stworzenie nowego języka pomocniczego, będącego mieszkanką innych języków Europy i świata, w celu ułatwienia nauki jego przyszłym użytkownikom z uwagi na fakt, że każdy mógłby odnaleźć w nowym tworze elementy znane i zrozumiałe. Ostatecznie esperanto w ponad 70% składa się jednak ze słów pochodzenia łacińskiego, przez co, mimo starań twórcy, faworyzuje mówców rodzimych języków romańskich, jak np. włoski, czy francuski (Gledhill 1998, 9–12).

Język L. Zamenhofs ma jedną podstawową przewagę nad językiem angielskim: eliminuje (przynajmniej pozornie) problem nierówności rozmówców, ze względu na brak mówców rodzimych. Jako język sztuczny powoduje, że wszyscy jego użytkownicy stają się równi i muszą się go nauczyć od podstaw. Pozorne wyeliminowanie tego problemu polega jednak na dużej skuteczności tego języka, która przyczyniła się do jego szybkiego rozpowszechnienia w kręgach esperantystów (Lindstedt 2006). Posługiwanie się nim nie stawia barier dostatecznie dobrego przekazania myśli do tego stopnia, że niektóre zafascynowane nim pary postanowiły zwracać się do swoich dzieci tylko w tym języku, tworząc paradoksalnie pierwszych mówców rodzimych języka sztucznego. Obecnie na świecie jest kilka tysięcy osób, posługujących się esperanto jako swoim pierwszym językiem (TEJO 2015).

Kolejną zaletą tego języka jest jego struktura – jak wspomniano, esperanto zawiera elementy wywodzące się z wielu języków, przez co każdy uczący się jest w stanie odnaleźć w nim znane i rozumiane składowe analogiczne do własnego języka ojczystego (Gledhill 1998).

W odróżnieniu od języka angielskiego, esperanto nie ma swojej własnej kultury wyjściowej i dostosowuje się do kultury osób, które w danej sytuacji komunikacyjnej się nim posługują. Można zatem wywnioskować, że przywołany przykład „śniadania” nie miałby miejsca w konwersacji w esperanto, z uwagi na fakt, że żaden z rozmówców nie zakładałby znaczenia kulturowego tego słowa (Santipolo 2002). Oczywiście nieuniknione jest posiadanie własnej definicji tego pojęcia pod względem tradycji i zwyczajów, ale przewaga esperanto polega na tym, że ma się świadomość konieczności ustalenia wartości słów prawie od podstaw.

Przeszkodą w bardziej powszechnym zastosowaniu esperanto wydaje się być swego rodzaju niechęć społeczna, czy obawa, że jego wprowadzenie mogłoby spowodować osłabienie się, a nawet „śmierć” języków narodowych. Takie obawy wydają się jednak bezpodstawne przy założeniu, że esperanto miałyby służyć jedynie jako język pomocniczy w kontekstach interkulturowych, bez ingerencji w politykę językową na poziomie narodowym. Esperanto nie byłoby narzucone jako jedyny słuszny sposób komunikacji, ale byłoby jedynie pomocą w kontekstach międzynarodowych; na poziomie państwowym języki urzędowe nie uległyby zatraceniu i mogłyby nadal być używane przez ich mówców rodzimych.

Nauka esperanto wymaga czasu, podobnie jak w przypadku każdego innego języka, jednak fakt posiadania jakichkolwiek umiejętności np. w języku angielskim, wydaje się często osłabiać motywację do poznania nowego systemu komunikacji.

Wnioski

Opierając się na dotychczasowych rozważaniach można stwierdzić, że postawiona przez autorów we wstępie do niniejszego opracowania hipoteza badawcza została zweryfikowana i w części potwierdzona. Do integracji społecznej potrzebna jest dobra komunikacja, w związku z czym fakt, że blisko połowa obywateli państw członkowskich posługuje się wyłącznie językiem ojczystym, może przyczyniać się do wysokiego odsetka badanych nieczujących się jednocześnie obywatelami Unii. Nie ma jednak jasnych dowodów, że komunikacja, aby była skuteczna, powinna się odbywać przez jeden, wybrany język wspólny dla wszystkich obywateli Unii Europejskiej.

Integracja europejska, oparta zarówno na integracji społecznej, jak i gospodarczej nie może się obejść bez wzajemnego zrozumienia pod względem kultury i obyczajów, a co jest z tym związane bez wspólnego, skutecznego systemu komunikacji werbalnej. Dzięki językowi możliwe jest nie tylko wyartykułowanie i wzajemne zrozumienie potrzeb oraz oczekiwań zainteresowanych stron, lecz również dojście do porozumienia czy wypracowanie kompromisu istotnego w procesie integracji.

Choć wydaje się faktem, że skuteczna komunikacja przyczyni się pozytywnie do rozwoju i przyspieszenia integracji europejskiej, kwestia wyboru najlepszego języka pozostaje problematyczna. W naturalny sposób obecnie rolę taką przejął lub nadal przejmuje język angielski, niemniej jednak rozważania autorów niniejszego opracowania pokazują, że nie musi być on jedynym słusznym rozwiązaniem. Potencjalnie każdy inny język, włączając w to języki sztuczne jak np. esperanto, mógłby stać się narzędziem komunikacji międzykulturowej, przy czym warto zauważyć, iż zarówno rozwiązanie polegające na zdaniu się na język angielski jak i na esperanto ma swoje określone wady i zalety, do których zaliczyć można (w przypadku języka angielskiego) nacechowanie kulturowe, czy (w przypadku esperanto) konieczność nauki przez społeczność europejską drugiego języka, poza narodowym.

Biorąc powyższe pod uwagę, można zaryzykować twierdzenie, że potrzebne są dalsze decyzje na szczeblu państwowym i unijnym celem obrania drogi rozwoju komunikacji prowadzącej do lepszej integracji społecznej Europy, która pogodzi chęć utrzymania różnorodności językowej z postępującym upowszechnianiem się stosowania języka angielskiego w kontekstach międzynarodowych oraz umożliwi zachowanie równości obywateli Unii pod względem łatwości komunikacji.

Warto jednocześnie wspomnieć, że w przestrzeni gospodarczej Unia podejmuje już kroki mające na celu stworzenie otoczenia prawnego sprzyjającego usprawnieniu komunikacji i ograniczeniu uzależnienia od języków narodowych. Świadczy o tym wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) w sprawie C-15/15, w którym Trybunał orzekł o niezgodności z prawem UE przepisów belgijskich dotyczących wystawiania faktur dla transakcji transgranicznych wyłącznie w języku urzędowym kraju. TSUE uznał takie procedury jako utrudnienie, zakłócające swobodny przepływ towarów w ramach UE.

Bibliografia

- Balboni P. 2015. *Le sfide di Babele: insegnare le lingue nelle società complesse*. Turyn: UTET università.
- Bartmiński J. 2014. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: UMCS.
- Borowiec J., Wilk K. 2005. *Integracja europejska*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu.
- Cardona G. 2009. *Introduzione alla sociolinguistica*. Turyn: UTET Università.
- Chiti-Batelli A. 2008. *Glottofagia ed etnolisi: per la salvaguardia dell'identità linguistica e culturale dell'Europa*. Padwa: CEDAM.
- Edupedia. 2018. „Komunikacja językowa”. http://www.edupedia.pl/words/index/show/489235_slownik_terminow_gramatycznych-komunikacja_zykowa.html [dostęp: 3.11.2018].
- Encyklopedia PWN. 2018. „Integracja gospodarcza”. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/integracja-spoleczna;3915018.html> [dostęp: 10.11.2018].
- Europejski Bank Centralny. 2018. „Stosowanie euro”. <https://www.ecb.europa.eu/euro/intro/html/index.pl.html> [dostęp: 3.11.2018].
- Gledhill Ch. 1998. *The Grammar of Esperanto: a Corpus-based Description*. Monachium: Lincom Europa, 9–12.
- Government of India. 2018. „Indian languages”. http://mhrd.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/upload_document/languagebr.pdf [dostęp: 10.11.2018].
- Hymes D. 1974. *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 53–62.
- Jakobson R. 1960. *Poetyka w świetle językoznawstwa*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Krumm H.-J., Plutzar V. 2008. *Tailoring language provision and requirements to the needs and capacities of adult migrants*. Wiedeń: Rada Europy.
- Lindstedt J. 2006. "Native Esperanto as a Test Case for Natural Language", in: *A man of measure: Festschrift in Honour of Fred Karlsson*, Mickael Suominen, Antti Arppe, Anu Airola, Orvokki Heinämäki, Turku: The Linguistic Association of Finland, 47–55.
- MacKenzie, I. 2014. *English as a Lingua Franca: Theorizing and Teaching English*. Londyn: Routledge.
- Perspektywy. 2018. „ECTS – wspólna waluta akademicka”, http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=539:ects-wspolna-waluta-akademicka&catid=73&Itemid=220 [dostęp: 3.11.2018].
- Tradingeconomics, <https://tradingeconomics.com/european-union/gdp> [dostęp: 09.12.2018].
- ResearchGate. 2018a. "Design for Change Engineering Adaptable and Adaptive User Interaction by Focusing on User Goals". https://www.researchgate.net/publication/225163097_Designing_for_Change_Engineering_Adaptable_and_Adaptive_User_Interaction_by_Focusing_on_User_Goals [dostęp: 3.11.2018].
- ResearchGate. 2018b. "Jakobsons communication model", https://www.researchgate.net/profile/Simone_Diniz_Junqueira_Barbosa/publication/225163097/figure/fig1/AS:393635502805017@1470861426014/Jakobsons-communication-model.png [dostęp: 3.11.2018].
- Santipolo M. 2002. *Dalla sociolinguistica alla glottodidattica*. Turyn: UTET libreria, 151–155.
- Selten R. 1997. *The Costs of European Linguistic (Non)Communication*. Rzym: Esperanto Radikala Asocio.
- Słownik Języka Polskiego. 2018. „Lingua franca”. <https://sjp.pl/lingua+franca> [dostęp: 3.11.2018].
- Special Eurobarometer 386, 2012. *Europeans and their languages*. Komisja Europejska. https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S1049_77_1_EBS386 [dostęp: 10.11.2018].
- Standard Eurobarometer 88, 2017. *Public opinion in the European Union*. Komisja Europejska. https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2143_88_3_STD88_ENG [dostęp: 10.11.2018].
- Statista. 2017. "The EU's greatest achievements according to Europeans". <https://www.statista.com/chart/9930/the-eus-greatest-achievements-according-to-europeans/> [dostęp: 10.11.2018].
- Szarfemberg R. 2014. *Polityka społeczna Unii Europejskiej – przewodnik*. Warszawa: Instytut Polityki Społecznej UW.
- TEJO. 2015. "Esperanto: Like a Native". <https://www.youtube.com/watch?v=UzDS2WyemBI> [dostęp: 3.11.2018].
- Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana). Preambuła. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=PL> [dostęp: 10.11.2018].

- Unia Europejska. 2018a. „UE w skrócie”, https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_pl [dostęp: 3.11.2018].
- Unia Europejska. 2018b. „Administracja UE – pracownicy, języki i siedziba”, https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/administration_pl [dostęp: 3.11.2018].
- Wierzbicka A. 1999. *Język–umysł–kultura*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wojan K. 2015. *Języki sztuczne: zapotrzebowanie społeczeństw czy fantazja jednostek: zarys dziejów interlingwistyki*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wójcik C. 2008. *Integracja ze strefą euro: teoretyczne i praktyczne aspekty konwergencji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 11.
- Wysocka E. 2007. „My i Oni – dlaczego tak trudno być razem. Odpowiedź pedagoga, psychologa i socjologa”, w: *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, D. Lalak, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Zamenhof L. 1887. *Język międzynarodowy: przedmowa i podręcznik kompletny: por Poloj*. Warszawa: Ch. Keltera.